

Kunsten å feile

MASTER: Perfekte mennesker vil per definisjon ikke ha noe feilaktig ved seg. Derfor er de også fullstendig uinteressante – i alle fall for Aristoteles' tragedieteori.

I samarbeid med Masterbloggen presenterer Salongen aktuelle masteroppgaver i filosofi. Denne presentasjonen er skrevet av Hilde Vinje.

Om diktekunsten er et lite, forunderlig skrift. Det teller et førtitalls sider i original, og bærer preg av å være et skadet verk. Innholdet er formulert med en ordknapphet som gjør at teksten lett kan fremstå som kjedelig for en leser som går løs på [Aristoteles](#) for første gang. Likevel har skriftet blitt etablert som en håndbok innen tragediesjangeren, og ved nærmere ettersyn avslører boken såpass mange kunstfilosofiske problemstillinger at det blir vanskelig å avvise verket som uinteressant.

Én av problemstillingene vi finner er hva som må til for å skape et tragisk handlingsforløp. Hva gjør at den tragiske helten faller fra lykke til ulykke? Aristoteles svarer at årsaken er en «feil», på gammelgresk: [hamartia](#). I *Om diktekunsten* forklarer Aristoteles dessverre aldri hva slags feil det er snakk om. Dette leder frem til problemstillingen i masteroppgaven min: Hvilke typer feil mener Aristoteles er «tragiske»?

Svaret mitt er at en tragisk feil *ikke* kan forstås som et rent og uskyldig uhell, som man kanskje ville tro. I stedet hevder jeg at hovedpersonen i tragedien feiler og går til grunne fordi han er blendet av sin egen ære. Jaget etter ære fører til at han ikke overveier konsekvensene av sine handlinger godt nok, ødelegger for seg selv og ender opp i ulykke.

Den tragiske feilen

Aristoteles gjør det ikke alltid lett for leseren å forstå den greske tragediens bestanddeler. Når han i kapittel 13 legger frem sine prinsipper for det tragiske handlingsforløpet, begynner han med å påpeke med hva som *ikke* skal skje i tragedien. Først av alt poengterer han at perfekte mennesker ikke hører hjemme i tragedien. Den skal heller ikke handle om personer som er tvers igjennom dårlige. Problemet med perfekte og fordervede mennesker er at de ikke kan fremkalle følelser i tråd med tragediens stemningsleie verken når de faller fra lykke til ulykke, eller stiger fra ulykke til lykke.

Aristoteles understreker at den tragiske helten heller skal ligge et sted mellom de to ytterpunktene. Det innebærer at han må være omtrent like god som oss, eller litt bedre enn oss. Det er denne personen som i tragedien slår over i ulykke, og dette skjer på grunn av en «*hamartia*» – en tragisk feil.

Det blir altså ingen tragedie uten feil. Men fremdeles lurte vi på: Hvilke typer feil passerer som «tragiske»? Er det et uhell vi ikke kan klandre noen for? Eller er det kanskje en feil ved helten selv?

Masteroppgaven min, [«The Beauty of Failure»](#), er et forsvar for den gamle lesningen av *hamartia* som en karakterbrist (også kjent som en *tragic flaw*). For å si det med aristoteliske termer tolker jeg *den tragiske feilen* som et tilfelle av karaktersvakhet (*akrasia*) som trigges av heltens overdrevne æresfølelse (*thymos*). En slik karaktersvakhet medfører at helten er styrt av ære heller enn fornuft og at han mangler praktisk klokskap (*fronesis*), et karaktertrekk som er vesentlig dersom han skal være i stand til å treffe gode beslutninger.

Hva betyr dette i praksis? La meg forklare.

MER FRA MASTERBLOGGEN: [Fornuft er kultur – ikke natur](#) • [Øyet som ser](#)

Vekk fra det perfekte

Aristoteles skriver at dikteren velger seg ut visse typer mennesker til plottet fordi deres karaktertrekk gir utslag i visse typer handlinger. Det medfører at det kun er visse typer mennesker som kan feile tragisk.

Innflytelsen karakter har på handling er sannsynligvis grunnen til at Aristoteles avviser at tragedien kan handle om perfekte mennesker. Dersom plettfrie personer går til grunne, fremkaller det ikke de tragiske følelsene *skrekk* og *medlidenhet*. Det er bare «avskyelig», bemerkte han. Perfekte mennesker vil per definisjon ikke ha noe feilaktig ved seg. Følgelig er de også fullstendig uinteressante – i alle fall for den aristoteliske tragediediktingen.

Den tragiske helten er altså en person som befinner seg mellom to moralske ytterpunkter. Nærmere bestemt er det en som enten er på samme moralske nivå som oss, eller bedre enn oss – men aldri så god at vi kan bruke ordet «perfekt».

Ettersom Aristoteles legger til grunn at heltens karaktertrekk påvirker utviklingen av handlingsforløpet, er det rimelig å anta at dette også gjelder når handlingen snur fra lykke til ulykke, det vil si ved det tragiske fallet. Og da kan man jo spørre: Hvis den tragiske helten i utgangspunktet har en (relativt) høy moralsk standard, hvilke spesifikke feil eller svakheter gjør at han ender opp i ulykke?

Karaktersvakhet

Her kommer den aristoteliske teorien om karaktersvakhet (*akrasia*) inn i bildet. I sitt moralfilosofiske hovedverk, *Den nikomakiske etikk*, beskriver Aristoteles hvordan vi iblant handler på tvers av hva vi selv mener er best. I stedet for å følge våre egne rasjonelle resonnementer, gir vi etter for indre

impulser og lar fornuften bli forbigått av følelser som sult, tørst, raseri, eller hevnløst.

Karaktersvakhet kommer i ulike former, og vi kan skille mellom svakheter overfor biologiske begjær (f.eks. mat, drikke og seksuelt begjær) og svakheter som gjelder vår æresfølelse (*thymos*).

Det er Aristoteles' beskrivelse av denne siste kategorien som overlapper forbausende godt med skjemaet i *Om diktekunsten*: Den som er for opptatt av sin egen storhet og trakter overdrevent etter et godt omdømme, lytter ikke alltid til fornuften i situasjoner som truer ens sosiale status og trigger temperamentet. Han er god nok til å forstå det riktige i teorien, men kommer til kort i praksis.

LES OGSÅ: [Klassiker i ny form](#) • [Munter misantropi](#)

Når æren settes på spill bruker ikke den karaktersvake tiden på å overveie hva som vil være det beste valget. Han styres av temperamentets impulser, fremfor å reflektere over hva som vil lønne seg i lengden. Denne tilbøyeligheten gjør at den ærekjære ikke treffer de riktige beslutningene. Og uten evne til å overveie godt i alle situasjoner, kan han heller aldri utvikle dyden praktisk klokskap. Foruten denne dyden kan han heller aldri bli et fullgodt menneske.

Dette åpner opp for at en jevnt over god person gjør et dårlig valg i en presset situasjon. Små (men like fullt essensielle) detaljer vil ikke bli tatt i betraktning når temperamentet hersker over fornuften, og man vil ikke alltid forstå konsekvensene av sine egne handlinger. Slik blir et tragisk fall blir mulig.

Myten om Ødipus

For å sette tolkningen min ut i live, kan vi se nærmere på [Sofokles'](#) Kong Ødipus. Mens Aristoteles av ulike grunner kritiserer flere av tragediene som er bevart frem til våre dager (for eksempel *Medea*, *Orestes* og *Antigone*), omtaler han gjentatte ganger Ødipus' historie som en vellykket tragedie.

Ifølge myten ble det spådd at Ødipus skulle myrde sin far og gifte seg med sin mor i Theben. Ødipus ble derfor satt ut på skogen for å dø. En gjeter finner ungen, og gir ham til det barnløse kongeparet i Korinth. Her vokser Ødipus opp i god tro om at kong Polybos og dronning Merope er hans virkelige foreldre. Som ungdom forstår Ødipus at det går rykter om at han er adoptert, og går til oraklet i Delfi for å spørre om sladret er sant.

Responsen er uventet. I stedet for å svare på spørsmålet, forteller oraklet at han skal drepe sin far og gå til sengs med sin mor. Forferdet legger Ødipus ut på landeveien. I frykt for å oppfylle spådommen bestemmer han seg for aldri å reise tilbake til hjembyen.

I et veikryss møter Ødipus på et fremmed reisefølge, og det oppstår krangel om hvem som skal vike for den andre. Ødipus vet det ikke, men i følget er også hans biologiske far, Laios.

Den ukloke Ødipus

På dette tidspunktet er det allerede klart (1) at Ødipus er usikker på hvem hans foreldre er og (2) at han er spådd å myrde sin far. Gitt disse to premisene, vil det være lite gjennomtenkt av Ødipus å ta livet av noen som helst mann. Når Laios slår piskan etter gutten for å jage ham av veien, blendes Ødipus av sitt eget raseri. I et øyeblikks sinne ser ikke Ødipus lenger klart, og han trekker aldri den samme slutningen. Uvitende slår han i hjel sin egen far.

På veien videre møter Ødipus en sfinks som hjemsøker Theben. Ved å løse hennes gåte, frigjør han byen fra fabeldyrets forbannelse. I retur får han Laios' enke, Jokastes, hånd og krona til konge av Theben. Her legges grunnlaget for det tragiske spillet Sofokles skildrer i sitt stykke: Flere år senere rammes byen av pest, og det blir spådd at plagen ikke gir seg før Laios' morder er tatt. I dramaet klarer Ødipus å resonnerer seg frem til hvem hans foreldre faktisk er og hvilken urett han har begått. Jokaste tar sitt eget liv, og Ødipus blinder seg selv.

En moralsk Akilleshæl

For å oppsummere kan vi definere tragiske feilen som en «moralisk Akilleshæl», slik den tyske filologen Peter Manns formulerte det på 1800-tallet. Selv om den rådende tolkningen av *hamartia* gjør rett i å forklare begrepet som en rasjonell brist, er det ikke til å komme unna at den tragiske feilen også er en moralsk svikt. Uvitenheter kommer i ulike former og er klanderverdig når man i utgangspunktet *kunne ha* resonnerert seg frem til det riktige valget.

Om noen fremdeles skulle lure på hvilken verdi det egentlig har å vie masteroppgaven til noe så smått som en glose i et gammelgresk skrift, vil jeg avslutningsvis understreke at diskusjonen av *hamartia* dreier seg om langt mer enn betydningen av et enkelt ord. Det handler om hvilke feil som evner å fremkalle medlidenhet fremfor fordømmelse, og frykt fremfor forargelse. Eller for å si det veldig enkelt: Det handler om hvilke feilgrep som dypest sett er tragiske.

Les mer om Hilde Vinjes masteroppgave på [Masterbloggen](#).